

УДК 334.01

О.В. Рогова О.В., аспірант

Чернігівській державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО»

*У статті досліджено різні підходи до визначення англomовного терміну *Public-private partnership*. Запропоновано розмежування понять державно – приватне та публічно – приватне партнерство як таких, що відповідають різним рівням організації державної влади в країні.*

Ключові слова: публічне адміністрування, державно-приватне партнерство, публічно-приватне партнерство.

Постановка проблеми. В інтеграційних ринкових умовах господарювання пріоритетним завданням економічної науки стає дослідження теоретико-методологічних і прикладних аспектів забезпечення стабільного та ефективного економічного розвитку. Одним із його напрямів є розробка та впровадження моделі публічно-приватного партнерства у відносинах влади, бізнесу, структур громадянського суспільства. Водночас, проблема ефективного застосування можливостей та спроможностей публічного і приватного секторів в умовах перманентних кризових явищ, складної соціально-економічної ситуації є неоднозначною та багатоаспектною.

В історичному контексті економічну політику визначали різні форми державного правління, які зазнавали змін від авторитарних, розподільчих, планово-адміністративних до ліберальних, ринкових, публічно-адміністративних, публічно-приватних. Протягом значного періоду відбувалося становлення та зміцнення держав як суспільного інституту, яке супроводжувалось розвитком численних її функцій, у т.ч. економічних [11].

З часом стало очевидним, що держава не спроможна забезпечувати традиційними методами підвищення ефективності використання виробничого потенціалу та розвитку інфраструктури, яка традиційно була її монополією і з правової та політичної позицій не могла бути передана у власність бізнесу. Зважаючи на те, що соціально-економічний розвиток в умовах ринкової економіки, демократії та громадянського суспільства здійснюється інакше, ніж в умовах централізованої командно-адміністративної системи, форми діяльності та відносини влади з суспільством також відповідно змінювалися.

Розвинені країни стали застосовувати концепції, в основі яких знаходяться відносини з тією або іншою мірою використання публічних та приватних форм впливу на економіку й визначаються поняттями – публічне адміністрування, публічний менеджмент, державно-приватне партнерство, публічно-приватне партнерство.

Аналіз досліджень і публікацій. Останнім часом вітчизняні дослідники приділяють багато уваги дослідженню такого нового для України явища, як публічно-приватне партнерство. Зокрема, проблемам визначення сутності та ролі партнерства присвячені дослідження таких науковців, як Павлюк К.М., Павлюк С.М., Полякова О.М., С.Д. О.Маслюківська, І.В. Запатріна, О.В. Пильтяй, Г.В. Знаменський, А.Гальчинський, В.Геєць та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. При цьому в більшості теоретичних дослідженнях терміни державно-приватне партнерство та публічно-приватне партнерство вживаються як синоніми або ж вживання того чи іншого терміну пояснюється специфікою перекладу іншомовних джерел.

Мета статті. Тому в даному дослідженні ставиться за мету з'ясувати трактування англomовного терміну Public-private partnership як державно-приватне або публічно-приватне партнерство в якості окремих взаємовиключних понять, застосування яких пов'язане з роллю та функціями держави в країні.

Виклад основного матеріалу. З економічної точки зору всі теорії походження держави сходяться в тому, що функції держави, яка виникла як необхідна форма організації життя суспільства з метою об'єднання людей та забезпечення їх добробуту, для підвищення якості послуг та здатності реагувати на зовнішній тиск повинні лібералізуватися.

У державах, де більшість підприємств знаходилася у державній власності, здійснювалася приватизація, яка означала перехід права власності на підприємства, цілком або частково, від держави до приватних осіб. В таких умовах у новоствореного приватного сектору почав виникати інтерес до ідеї державно-приватного партнерства, яке «...об'єднує переваги державного та приватного секторів, зокрема, соціальну відповідальність, громадську підзвітність та пріоритетність екологічних стандартів у діяльності, а також фінансові ресурси, технології, управлінську ефективність та підприємницьку ініціативу». [8].

Пошук нових методів співпраці привів до виникнення такої нової форми взаємовідносин як «Public private partnership», що у вітчизняній науковій та практичній літературі трактується як державно-приватне партнерство (ДПП) або публічно-приватне партнерство (ППП). При застосуванні підходу, заснованого на визначенні держави як адміністративно-правового інституту більш вживаним є термін «державно-приватне партнерство». У цьому випадку дослідниками держава розглядається з позиції «старшого» партнера, який на підставі владних повноважень надає дозвіл здійснювати діяльність із власної компетенції іншому партнеру, належному до сектору приватного бізнесу.

Варнавський В. Г. визначає партнерство держави і приватного сектора як інституційний та організаційний альянс між суспільною владою і бізнесом з метою реалізації національних і міжнародних, масштабних і локальних, але завжди суспільно-значущих проектів в широкому спектрі діяльності: від розвитку стратегічно важливих галузей промисловості і науково-дослідницьких конструкторських робіт до забезпечення суспільних послуг [7].

Полякова О.М. характеризує державно-приватне партнерство як суспільний інститут, що включає в себе сукупність формальних та неформальних правил, у рамках яких з метою задоволення потреб суспільства здійснюється спільна діяльність державних органів влади і приватного сектора на основі набору альтернатив поведінки [14].

Данасарова С.Д. визначає ДПП як домовленість між державною і приватною структурами про спільну реалізацію суспільно-значущих проектів найбільш ефективним способом і по більш низькій вартості, ніж держава зможе здійснювати самостійно.

Кубліков В., розглядаючи співпрацю держави і приватного сектора, використовує термін приватно-державне партнерство, в основу якого покладає усвідомлену необхідність як і з боку держави, так і бізнесу в тісній і плідній співпраці в соціально-значущих галузях.

Павлюк К.В та Павлюк С.М. [13] розглядають державно-приватне партнерство як суспільно-приватне партнерство, визначаючи його як конструктивне співробітництво держави, суб'єктів підприємницької діяльності і громадянських інститутів в економічній, політичній, соціальній, гуманітарній та інших сферах суспільної діяльності для реалізації суспільно значимих проектів на засадах

пріоритетності інтересів держави, її політичної підтримки, консолідації ресурсів сторін, ефективного розподілу ризиків між ними, рівноправності і прозорості відносин для забезпечення поступального розвитку суспільства.

Низка авторів розуміє державно-приватне партнерство як систему співробітництва, в якій розподіляються ризики між партнерами за принципом кращої спроможності їх нейтралізації, а також існує узгоджений підхід до поділу винагород.

За іншого підходу державні інституції та структури приватного бізнесу визначаються в якості рівних партнерів, що більш точно відображає сутність цього типу міжсуб'єктних відносин. У даному випадку більш доречним є термін «публічно-приватне партнерство» й держава розглядається як публічний суб'єкт, що покликаний забезпечувати надання суспільно необхідних послуг. У цьому напрямі покликана реформуватися політична система України.

Таким чином, за єдності наукових пошуків і практичних намагань протидіяти сучасним викликам в загальному означенні предметна база щодо складових поняття державно-приватного і публічно-приватного партнерства вітчизняною і зарубіжною наукою визначена. Однак, необхідно зазначити, що в сучасній науці немає єдиного підходу до виявлення чинників, що формують ефективні механізми ППП і часові й просторові рамки його застосування.

Різні вчені дають відмінні трактування публічно-приватного партнерства, які відображають перевагу або управлінської складової, або складової щодо партнерських відносин. Однак, умови публічності як головні не піддаються сумніву. Вважається, що сучасні економічні моделі мають співвідноситися з публічністю, враховувати аспекти пов'язані з політикою, законом та громадянським суспільством.

Наприклад, Д. Кілінг на публічному характері державно-суспільних відносин акцентує увагу через «пошук у найкращий спосіб використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей державної політики» [1, с. 15]

В європейських країнах зміна форм державного правління через залучення публічної сфери була викликана потребою інтенсифікувати та інтегрувати процеси і процедури щодо ефективності прийняття і реалізації суспільно вмотивованих рішень. В цьому значенні публічність спрямована на легітимність рішень та досягнення суспільного консенсусу.

В низці теоретичних посилянь акцент робиться на збереженні ролі та впливу на економіку адміністративних механізмів за трансформації поглядів щодо зростання ролі недержавного сектору. Тут мова йде не про публічне партнерство, а публічне адміністрування як процес досягнення національних цілей та економічних інтересів шляхом організації діяльності публічної сфери за переваги ролі законодавчих та виконавчих органів влади й органів місцевого самоврядування.

Очевидно, що публічне адміністрування, яке є попередньою до публічно-приватного партнерства формою відносин, характеризується впливом суб'єкта управління (відповідного органу, структури, системи, керівника) на об'єкт управління (суспільство, економіку, суб'єкти господарювання, недержавні організації) з метою досягнення певних цілей, який в різних сферах і галузях діяльності відрізняється за методами, механізмами, формами, принципами. В частині адміністрування воно зорієнтоване на державні та регіональні управлінські системи відносин й менше передбачає отримання показників ефективності, зокрема, прибутку, що не прийнятно для економічної сфери [9].

Водночас, низка вчених вбачає головною складову ефективності та продуктивності в системі публічного адміністрування [3, с. 48]. Інші надають перевагу погоджувальним функціям [2, с. 8], що свідчить про розуміння необхідності впливу на економіку за рахунок розвитку партнерських можливостей.

Дж. М. Шавріц вживає термін «публічне управління», під яким розуміє «галузь практики та теорії, яка є ключовою для публічного адміністрування та зосереджена на внутрішній діяльності державних установ, зокрема на вирішенні таких управлінських питань, як контроль, керівництво, планування, організаційне забезпечення, забезпечення інформаційними технологіями, управління персоналом, та оцінка ефективності».

Відповідно до теорії публічного управління діяльність уряду і неприбуткових організацій в деяких важливих питаннях є подібною до діяльності установ приватного сектора. Таким чином, одні й ті самі управлінські інструменти, що максимізують ефективність та результативність роботи, можуть використовуватись як у приватному, так і у публічному секторі.

К. Поллітт стверджує, що термін «публічне управління» може вживатися у щонайменше трьох основних значеннях: діяльність державних службовців і політиків, структури і процедури органів державної влади, системне вивчення чи то діяльності, чи то структур та процедур [4, с. 12-13].

На етапі публічного управління включається та діяльність, яка забезпечує ефективне функціонування всієї системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування і передбачає широке залучення різних зацікавлених сторін до розробки та реалізації державної політики. Однак відносини не є партнерськими і процеси керуються доцільністю, а не ініціативою викликаною суспільними та приватними інтересами, які не мають конфронтаційного змісту. Водночас, відомі погляди, що публічність передбачає використання, розширення характеру, можливостей та сфер менеджменту як ринкової форми відносин.

Отже, традиційні моделі державного управління критично переосмислюються. Їх використання на практиці показало, що лише завдяки чіткій управлінській ієрархії та дотриманню жорстких правил не можна очікувати значного підвищення ефективності управління, та впливу його на економічний розвиток, оскільки «формальна знеособленість» працівників та зосередженість на удосконаленні операцій їх роботи не дало змоги класичній теорії максимально успішно вирішити проблему підвищення продуктивності праці [6].

На фоні таких явищ як глобалізація і інтернаціоналізація, феномену стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та сировинної і екологічної криз, стає очевидним, що функції держави наблизатимуться до «регулятивної держави», «рецептивної держави» де роль «ядра» належатиме різним сукупностям горизонтальних структур.

Підтвердженням цьому є формування світового політико-економічного простору, коли спільні, колективні рішення приймаються з все більшого кола проблем.

Про об'єктивну необхідність надання в подальшому переваг публічно-приватному партнерству свідчать тенденції загальносвітового розвитку:

- політичні та економічні процеси стають все більше різноплановим;
- інтенсивно змінюється бізнес-середовище;
- формуються нові фінансово-економічні групи;
- відбувається активний пошук нових форм зовнішньоекономічних відносин;
- посилюються тенденції до соціальної нерівності, дерегуляції економіки;
- розвиваються процеси дезінтеграції й передача функцій управління місцевим, регіональним органам;
- зростає роль знань, інтелектуального капіталу.

Отже, формується потреба в нових моделях відносин – децентралізованих, мобільних, які поєднують державні і ринкові принципи, індивідуальну свободу і нові форми відповідальності.

В контексті розвитку публічно-приватного партнерства науковими теоріями майбутнє впливу різних чинників на світову економіку визначається по-різному. Серед них основна теза полягає в наступному: національні держави в перспективі будуть скорочувати свої функції, а їх економіки підпорядковуватимуться інтересам міжнародного бізнесу, сприятимуть реалізації інтересів транснаціональних корпорацій, міжнародних ринків, розвитку недержавних організацій та інтернаціональних груп.

Вважається, що наука публічного партнерства охоплюватиме всі сектори сучасного суспільства й будуватиметься на модифікації наступних підходів:

- ринково-ліберального, який опирається на ринкову модель «нейтральну до політики», в якій громадянин розглядається в образі споживача або клієнта;
- ліберально-комітаріанського, який розглядається в концепції «політичних мереж» і спирається на розвиток структурних взаємовідносин (договірних) між політичними інститутами держави і суспільства, які визнають рівність громадян як і інших суб'єктів суспільства;
- демократичного громадянства, яка опирається на особливе «рецептивне» або «сприйнятне» адміністрування, яке покликане служити громадянину, а не клієнту або споживачу.

На часі всі концепції апробовуються, діють і конкурують між собою і в теоретичному плані, і на практиці в тих або інших країнах, тих або інших сферах. У практичному вимірі на необхідність змін різні країни реагують по-різному. Однак, помітною ознакою є перерозподіл відповідальності між владою, бізнесом та громадянським суспільством на засадах публічно-приватного партнерства.

США впроваджують концепцією «розповсюдження соціальних гарантій на все суспільство», «посилення» відповідальності бізнесу. ЄС реагує на виклики концепцією скорочення державних витрат, зростання прозорості діяльності влади і посилення участі в управлінні державою громадян, розподілу повноважень і відповідальності в широкому колі структур (локальних і регіональних), недержавних організацій, пошуку партнерів і дії в контакт з ними. Росія пов'язує перспективи з концепцією пошуку партнерів, створення вільних економічних зон та наднаціональних органів управління.

Україна на конституційних засадах реалізує багатовекторну економічну стратегію як на Заході, так і Сході і намагається здійснювати політичні, економічні та соціальні реформи.

На часі в українській науці в якості головного поняття, яке відповідає реальному стану речей взагалі і стосовно економіки, зокрема, використовується термін «державне управління», який за своїм значенням є ближчим до терміна «публічне адміністрування» та «державно-приватне партнерство», а не «публічно-приватне партнерство», оскільки держава ще зберігає переважні функції й лише частково передає їх громадянському суспільству. У той час як за публічно-приватного партнерства ключовим елементом стає народ, що дає змогу набувати вектору розвитку від державно-приватного до публічно-приватного партнерства.

Дане твердження відповідає сучасним теоріям, які розглядають державну організацію як відкриту систему, яка постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем, до якого має пристосуватися. Це свідчить про те, що в сучасних умовах в минуле відходить трактування, що характеризує управлінські відносини як «практичний, організуючий і регулюючий вплив держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її упорядкування, зберігання, або перетворення, що спирається на її владну силу».

Включенню категорій публічності та партнерства до основних понять, що характеризують відносини влади і суспільства останнім часом надають значення українські науковці. Зокрема, В.Д. Бакуменко відзначає розвиток демократії та

громадянського суспільства у світі й, зокрема, в Україні та важливість аспекту взаємодії держави і громадянського суспільства [5, с. 150].

З наукових досліджень витікає, що нові підходи полягають в наголошенні на аспектах публічності через розвиток громадянського суспільства і демократичних відносин з ним влади. Для України перехід до публічного адміністрування і потім до публічно-приватного партнерства від так званої держави-інтервента, яка активно втручалася в різні сфери діяльності і підкоряла їх собі, до «держави регулятора ринкових процесів», ключовим інструментом якої є вироблення правил та умов, гарантуватиме соціальну стабільність і підвищуватиме ефективність управління економікою. Однак процес переходу від адміністративного управління до публічного адміністрування і публічного партнерства ускладнюється внутрішніми протиріччями – корупцією, недобросовісною конкуренцією, низькою якістю публічних послуг тощо.

Тому необхідно створювати реальні механізми подолання негативних явищ та передумови для розвитку сфери освіти (якість знань), охорони здоров'я (якість життя людей), соціальної сфери (функціонування інституцій громадянського суспільства). Оздоровлення економіки йтиме традиційним випробуваним в Європі і світі шляхом через: децентралізацію компетенцій держави і передачу їх частини локальним співтовариствам; передачу завдань структур підпорядкованих державі структурам громадянського суспільства; розбюрократизацію впливу на економіку. На стадії руху до публічно-приватного партнерства влада виконуватиме функцію посередника – модератора між інтересами різних груп, організацій та громадян безпосередньо.

Приклад застосування засад публічно-приватного партнерства в європейських країнах показує наявність принаймні трьох переваг: уряди звільняються від обов'язків з надання послуг населенню, передаючи їх в інші сектори; шукають шляхи підвищення ефективності діяльності державного апарату; шляхи впровадження різних інновацій в соціально-економічній сфері.

Водночас, незважаючи на тривалий період існування досліджуваних відносин, основні засади публічно-приватного партнерства не сформовані як окрема наука. Теоретичну базу для його застосування представляють загальноекономічні закони, зокрема ті, що стосуються фінансових, інвестиційних, кредитних відносин. З іншого боку, відносини публічно-приватного партнерства пояснюють теорії існування держави, державного управління, державного права. З огляду того, що ППП розглядається як категорія економічна та правова, переважна кількість вчених, досліджуючи феномен ППП, давала визначення останньому саме з цих позицій.

Так, згідно визначення Європейської комісії, Public private partnership – це передання приватному сектору частини повноважень, відповідальності та ризиків щодо реалізації інвестиційних проектів, які традиційно впроваджувалися чи фінансувалися публічним сектором. [«Зелена книга» (Green Paper) в практиці Єврокомісії – дискусійна доповідь про ту чи іншу галузь політики ЄС, адресована усім зацікавленим органам ЄС. [15].

Е.Р.Уайт, Б.Дезілец, О.Маслюківська, Ю.Шевчук – автори посібника з публічно-приватних партнерств трактують останнє як юридично обов'язковий для сторін контракт між особою приватного сектору та державним органом (чи органом місцевого самоврядування), за яким приватний партнер зобов'язаний надавати публічні послуги, для чого приватний сектор повинен інвестувати певні власні ресурси (фінансові, технологічні, час і репутацію корпорації, тощо) а також взяти на себе відповідальність за певні ризики надання таких послуг, при цьому оплата приватному партнеру здійснюється тільки в обмін на фактично надані послуги [10].

Мушинська Н.Ю.[12], узагальнюючи висновки інших науковців, визначає публічно-приватне партнерство як юридично оформлену систему відносин між

державним партнером або органами місцевого самоврядування та приватними партнерами, при реалізації яких ресурси обох партнерів об'єднуються, з відповідним розподілом ризиків, відповідальності та винагород між ними, для взаємовигідної співпраці з реалізації суспільно-значущих проектів на довгостроковій основі.

Публічно-приватне партнерство – це співробітництво, в якому приватний сектор здійснює проектування, будівництво, фінансування, користування та управління активом, а потім забезпечує надання послуги населенню. Отримання доходу приватним сектором відбувається або шляхом збирання плати за користування послугою з населення або з держави, або з обох сторін. Якість та кількість послуги, що надається, визначає держава. Рівень переносу ризику на приватного партнера достатній для забезпечення ефективної реалізації проекту.

На думку Д. Осборна і Т. Галера до повноцінного публічно-приватного партнерства шлях йтиме через застосування принципів менеджменту як комбінації механізмів ринку та технологій управління. Тобто механізми ринку вмонтовуються в усі сфери суспільства, покликаних створити державу – підприємця з посиленням підприємницької діяльності адміністративного апарату.

Варто також зазначити, що протягом ХХ століття публічне адміністрування (public administration) розвивалося як політична наука і було відірване від менеджменту. Тому спроби привнести в публічну сферу закони ринку, а саме принципи публічно-приватного партнерства відображаються в теорії «нового публічного менеджменту». В ній застосування терміну «публічно-приватне партнерство» за своїм змістовним наповненням характеризує залучення приватно-бізнесового сектору до розв'язання суспільно значимих проблем, які відносяться до компетенції держави, як публічного сектора.

Загальна ідеологія ППП є побудованою на відносинах рівностатусних суб'єктів – держави, суб'єктів громадянського суспільства та бізнесу, які можуть бути представлені різними інституційними структурами. Вихідним положенням сучасної теорії публічно-приватного партнерства є забезпечення надання якісних суспільно необхідних послуг.

Проекти ППП полегшують вихід на світові ринки капіталів, стимулюють залучення іноземних інвестицій до реального сектору економіки. Особливого значення ППП має для економіки регіонів, де на його основі розвиваються місцеві ринки капіталу, товарів та послуг [10].

З огляду на вищесказане, автор вважає за доцільне удосконалити запропоновані вище визначення та вживати термін публічно-приватне партнерство у такому значенні: «публічно-приватне партнерство є сукупністю взаємовідносин держави, яка в управлінні застосовує методи, принципи та механізми, що змінюються у відповідності до зміни економічних відносин та трансформуються за формами від державного управління до публічного адміністрування, державно-приватного партнерства, публічно-приватного партнерства й створює оптимальні та рівні умови всім суб'єктам громадянського суспільства і приватного бізнесу, зацікавленого в реалізації на конкурентних засадах своїх можливостей та переваг з метою отримання ефективного результату і справедливого партнерського розподілу прибутку».

Висновки та пропозиції. В українському державному секторі на даний час використовується класична модель управління, що за своїм значенням є близькою до терміна «публічне адміністрування». Такій моделі є характерним пошук універсальних принципів управління та ігнорування соціальних аспектів. У відносинах з приватним сектором економіки держава реалізує функції головного організатора, координатора та контролера. В умовах публічного адміністрування більш адекватним є застосування терміну державно – приватне партнерство. Але здійснення публічного адміністрування

на засадах бюрократії та ієрархії в демократичних країнах вже визнано неефективною моделлю.

В пошуках нових, більш адекватних сучасним вимогам форм державного управління виникли нові теорії управління, центральними аспектами яких є орієнтація на людину, реалізацію її прав і свобод, та залучення широкого кола зацікавлених осіб до вироблення та реалізації державної політики. Така форма функціонування влади отримала назву «публічне управління». В рамках публічного управління держава значну частину своїх повноважень передає місцевому самоврядуванню та громадським об'єднанням. Саме в умовах високого рівня децентралізації влади в європейських країнах виникає нова форма співпраці з приватним капіталом - Public private partnership, що в таких умовах застосування буде відповідати україномовному терміну Публічно – приватне партнерство. Реалізація проектів публічно-приватного партнерства у світі дозволили урядам багатьох країн отримати багато переваг та забезпечити надання якісних суспільно необхідних послуг. Тому подальшого вивчення потребує напрямки зміни державної політики у сфері розширення самостійності регіонів та розвитку взаємодії різних секторів економіки на засадах партнерства.

Список використаних джерел

1. Keeling D. Management in Government / D. Keeling (1972), London: Allen & Unwin
2. Mary P. Follett. Creating Democracy, Transforming Management, Tonn, Joan C., New Haven: Yale University Press, 2003. 366 p.
3. Peter F. Drucker. The Practice of Management, Butterworth-Heinemann, 1999. – 399 p.
4. Pollitt C. Public Management Reform: A Comparative Analysis / C. Pollitt, G. Bouckaert. – Oxford University Press, 2004. – 240 p.
5. Бакуменко В. Д. Теоретичні та організаційні засади державного управління : навч. посіб. / В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішній. – К. : Міленіум, 2003. – 256 с.
6. Босак О.З. Публічне управління як нова модель управління у державному секторі. Електронний ресурс. Режим доступу <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10bozuds.pdf>
7. Варнавский В.Г. Концептуальные экономические и правовые основы концессионной деятельности. – Режим доступу: www.irex.ru/publications/polemika/13/varnavsky.html. – Заголовок з екрану.]
8. Виступ заступника Глави Секретаріату Президента України - Представника Президента України у Верховній Раді О.Слюсаренко в Інституті зовнішньої торгівлі Італії на конференції «Україна: Чемпіонат Європи з футболу - 2012. Нові можливості для підприємців». [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.president.gov.ua/content/vystup_slusarenko.html
9. Державно-регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: Монографія / За ред. З.С.Варналія. - К.: НІСД, 2007. - С. 25-40
10. Едвард Р.Уайт, Бран Дезілец, Олена Маслюківська, Юлія Шевчук]. – К.: ТОВ «Діалог-Київ», 2009. - 80 с.
11. Климко Г.Н., Нестеренко В.П., Канищенко Л.О., Чухно А.А. Основи економічної теорії: політекономічний аспект. Підручник для студентів економічних спеціальностей вищих закладів освіти. - К.: Вища школа, 1999. - 743 с.]
12. Мушинська Н.Ю. Публічно – приватне партнерство як інструмент сталого регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua>.

13. Павлюк К.В та Павлюк С.М. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави. / К.В. Павлюк, С.М. Павлюк// Наукові праці КНТУ. Економічні науки, 2010, вип. 17

14. Полякова О.М. Державно-приватне партнерство в Україні: проблеми становлення // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.87. – К.: Техніка, 2009. – С.317-322.

15. http://eur_lex.europa.eu/smartapi/cgi